

<https://doi.org/10.31861/pytlit2020.102.088>

УДК 821.112.2'06-311.1.09:[81'42:7.08]

ФОРМОТВОРЧІ ЧИННИКИ ГЕНЕРАЦІЙНОГО РОМАНУ (НА ПРИКЛАДІ РОМАНІВ Т. ДЮКЕРС „НЕБЕСНІ ТІЛА” ТА У. ТІММА „НА ПРИКЛАДІ МОГО БРАТА”)

Ольга Олегівна Гречешнюк

orcid.org/0000-0002-5092-0097

hrecheshnyukolya@i.ua

Аспірантка

Кафедра світової літератури

Львівський національний університет імені Івана Франка

Вул. Університетська, 1, 79000, м. Львів, Україна

Анотація. Досліджено специфіку формотворчих чинників генераційного роману. Наведено приклади з найяскравіших зразків новітньої німецькомовної літератури – романів „Небесні тіла” Т. Дюкерс та „На прикладі мого брата” У. Тімма. Покликаючись на сучасні літературознавчі праці вчених (А. Ассманн, А. Айхенберг, М. Нойшефер, Г. Лангенгорст, М. Галі та ін.), проаналізовано та визначено основні поетологічні особливості цього жанрового різновиду, що стосуються, насамперед, його композиції. Виявлено, що такі твори наділені характерними структурними елементами, які й виступатимуть його формотворчими чинниками, а саме специфічна композиційна побудова (фрагментарність, хронологічний виклад подій та ін.), позиція наратора (гомодієгетичний оповідач), автобіографічність, склад дієвих осіб (щонайменше три покоління однієї сім'ї) та ін. Особливу увагу приділено позатекстовим чинникам – суспільним та історичним подіям, що склалися на межі ХХ–ХХІ ст. та мали вплив на формування цього жанрового різновиду. Крім того, проаналізовано та визначено вплив пам'яті і травматичного минулого на формування генераційного роману. В основу дослідження лягли структурно-типологічний та порівняльний методи, які допомогли виявити закономірності утворення формотворчих елементів генераційного роману й особливості його побудови. Незважаючи на актуальність питання

щодо природи зазначеного різновиду роману та уже існуючі наукові праці, ця тема ще не досліджена в україномовному просторі. А тому становить актуальний дослідницький матеріал. Наукова новизна роботи полягає у спробі вперше окреслити особливості формування композиційної структури генераційного роману.

Ключові слова: генераційний роман; жанр; формотворчі чинники; композиція; Таня Дюкерс; Уве Тімм.

Після протестів 1968-го року в Німеччині настає період змін, який супроводжується переоцінкою певних історичних подій. Активно ведуться дискусії на тему нацистського минулого, бо, як відомо, Німеччина зазнала значних потрясінь на політичній арені під час Другої світової війни та у повоєнний час. Оскільки помінявся вектор мислення суспільства, змінились і його пріоритети. Головною метою стало переосмислення проблеми минулого та викриття кривавої історії ХХ століття, насамперед для Німеччини. Основним інструментом цього процесу виступатиме література, а саме зародження на зламі ХХ–ХХІ ст. такого жанрового різновиду, як генераційний роман.

Його популяризація, як і будь-якого іншого жанрового виду, пов'язана з позатекстовими чинниками. Суспільні та історичні події значною мірою впливають на манеру та стиль письма, яких повинні дотримуватися письменники. Що зумовило появу такого жанрового різновиду, як генераційний роман? Відповідно до тверджень з останніх публікацій європейських науковців, генераційний роман виокремлюється у новітній німецькомовній літературі як різновид класичного сімейного роману (А. Ассманн, А. Айхенберг та ін. (Assmann 1999; Eichenberg 2009)). Оскільки ми зосереджуємо увагу саме на німецькомовному просторі, де розвиток сімейного наративу протягом ХХ–ХХІ ст. характеризується певною національною специфікою, найважливішим критерієм, який буде виокремлювати появу німецькомовного генераційного роману, є його функція. А саме те, що після 1945-го року в Німеччині люди намагалися замовчувати минуле і всілякими способами стерти з пам'яті все, що коїлося в країні під час війни та злочинного режиму А. Гітлера. Проте так чи інакше травми минулого давали знати про себе у родинних спогадах німецьких сімей. Це призвело до актуалізації

такого поняття, як „переосмислення минулого”, яке проявлялось у Німеччині як у політичній, так і моральній сферах. Усвідомлення й переосмислення всіх злочинів Другої світової війни та націонал-соціалізму вже у 50-ті роки минулого століття стає відправною точкою у розробці та аналізі теорій щодо опрацювання минулого. Велика кількість філософів і мислителів ХХ ст. звертаються до цієї проблеми. Вже у 1946 році, коли минув лише рік після капітуляції Німеччини, виходить книга К. Ясперса „Питання вини. Геноцид не має терміну придатності” (Jaspers 1946), що засвідчує глибокий інтерес німецького народу до власного минулого. Питанням переосмислення минулого зацікавився також філософ і соціолог Т. Адорно. Він не зупинявся лише на дослідженнях конкретних історичних подій, „Адорно використовує історичну науку, політологію, психологію та педагогіку, перш за все, для укріплення вільної демократії та посилення почуття власної гідності її громадян” (Феєн 2018: с. 67). Мислитель стверджував, що саме „переосмислення минулого” й активна дискусія довкола табуьованих тем – це один із найкращих методів охорони демократичних основ та прав людини.

Уже у 90-х роках минулого століття робота із сімейною пам’яттю, травматичним минулим, переосмисленням колективної вини та відповідальності попередніх поколінь переходить на новий рівень. А на сьогоднішній день у Німеччині сформована меморіальна культура, яка базується на думці, що забуття не позбавить народ відповідальності за Голокост та причетність до націонал-соціалістичного режиму. А тому пам’ять займає центральне місце в німецькому суспільстві, де асоціюється вже переважно з етичним обов’язком. Письменники другого і третього повоєнного поколінь беруться за це завдання і наближаються до історії своїх предків настільки, наскільки це можливо. А генераційні романи стають простором для відновлення та збереження пам’яті про власне минуле.

У цьому контексті вважаємо доцільним дослідити твір Уве Тімма – одного з сучасних німецьких письменників, які, звертаючись до свого сімейного пережитого досвіду, розкривають табуьоване минуле країни. Він належить до другого повоєнного покоління, яке підняло Німеччину з руїн та перетворило на

розвинену європейську державу. Його роман „На прикладі мого брата” („Am Beispiel meines Bruders”, 2003), мабуть, один із найвідвертіших у доробку автора. Це документальна, автобіографічна проза, де він і постає головним оповідачем, який, занурюється у спогади про своє дитинство, юність, поступово доповнює їх документальними свідченнями та історичними фактами.

„На прикладі мого брата” – це своєрідна сповідь У. Тімма про його сім’ю, яка опинилась у центрі бойових дій: про батька, матір, сестру та його старшого брата, якому й відведене центральне місце у романі (Гречешнюк 2018: с. 65).

Зупинимося також на аналізові роману Тані Дюкерс „Небесні тіла” („Himmelskörper”, 2003) – представниці третього повоєнного покоління німецькомовних письменників, яке вносить у літературу нову хвилю „буму спогадів”. Вона належить до молодих митців ФРН, які змогли реалізувати себе в період політичного перевороту в країні. Це значно вплинуло на її творчість та визначило коло проблематики, з якою працює письменниця, а саме – проблема вини та травми націонал-соціалістичного минулого. Сама авторка запевняє, що автори *покоління 89* не повторювали і не копіювали досвід старшого покоління. Унаслідок обставин

минуле залишалось для них чимось особисто пережитим... проте часова дистанція, яка виникла між нацистською епохою і кінцем століття, відкриваючи його перспективу, дозволила молодим письменникам сказати своє слово в переосмисленні важких моментів національної історії (Dückers 2002).

У генераційному романі „Небесні тіла” висвітлено історію поколінь однієї німецької сім’ї у контексті історії світової. А у центрі твору проблема колективної пам’яті, а також переосмислення теми вини та націонал-соціалістичного минулого.

Беручи до уваги значну популярність таких творів, можемо виокремити на сьогоднішній день немало кількість наукових праць, присвячених їхньому дослідженню. Зокрема, слід виділити напрацювання А. Ассманн „Довга тінь минулого. Меморіальна

культура та історична політика” („*Der lange Schatten der Vergangenheit. Erinnerungskultur und Geschichtspolitik*”, 2006 (Assmann 2006)), Г. Нагі та В. Вінтерштайнера „І знову сім'я. Сімейні та генераційні романи у сучасній літературі” („*Immer wieder Familie. Familien- und Generationenromane in der neuen Literatur*”, 2012 (Nagy 2012)), Маркуса Нойшефера „Умовне я. Сім'я, ідентичність і історія в сучасному сімейному романі” („*Das bedingte Selbst. Familie, Identität und Geschichte im zeitgenössischen Generationenroman*”, 2013 (Neuschäfer 2013)), М. Галлі та С. Костаджлі „Хронотопи. Від сімейного до генераційного роману” („*Chronotopoi. Vom Familienroman zum Generationenroman*”, 2010 (Galli und Costalgi 2010)) та ін. Проте така кількість наукових розвідок ще не дозволяє одностайно стверджувати про вичерпність поняття поетологічних особливостей цього жанрового різновиду Вищезгадані дослідження репрезентовані в німецькомовному середовищі. Що ж до українського літературознавства, то тут наявні значні лакуни щодо досліджень у цій царині. А тому значний спектр питань залишається до сьогодні відкритим.

Інтерес до сімейних переказів та таємниць старшого покоління, причетних до часів Другої світової війни та режиму націонал-соціалізму в Німеччині, залишається серед письменників кінця ХХ ст. – початку ХХІ ст. доволі жвавим. Особливо загострюється така зацікавленість після смерті одного із представників старшого покоління – батька/матері, дідуся/бабусі. Тобто одним з важливих моментів, що провокує автора до написання генераційного роману, є смерть близького родича. Це підтверджує дослідник Г. Лангергорст та запевняє, що діалог між поколіннями стає можливим лише посмертно (Langenhorst 1994: с. 25). Тільки тоді письменник позбувається тягаря, який не давав йому так довго зазирнути у минуле та дати відповіді на всі неясні питання – хто я? хто мої предки? яке моє коріння? Під час життя у повоєнній Німеччині дистанція між поколіннями ставала дедалі більшою: „Ми були чужі. А бажання ближче познайомитись з моїм батьком ... настало лише тоді, коли він помер” (Langenhorst 1994: с. 30). Так було в Уве Тімма: лише після смерті своїх матері, батька та сестри він наважується зазирнути у минуле. У своїх інтерв'ю письменник часто зізнається, що йому було надзвичайно складно

дізнаватися щось негативне про свого брата (наприклад, добровільний вступ до військ СС, активні перестрілки з партизанами та вбивства євреїв).

Писати про брата – значить, писати і про нього, про батька. Схожість з ним, мою схожість, легко розпізнати через подібність, знову ж мою, з братом. Наблизитися до обох, написавши про них, – для мене це спроба по-новому, по-справжньому згадати те, що утримувалося в пам'яті бездумно, просто так (Тимм 2013).

У цьому випадку можемо сказати, що чиясь смерть стає початком пошуків власної ідентичності та власного „Я” для нащадків.

Доволі часто для авторів генераційних романів поштовхом до заглиблення у власну сімейну історію стає пам'ятна знахідка – листи, щоденники, газетні статті чи фотографії. У творі Т. Дюкерс змальовує історію трьох поколінь родини головної героїні Фреї Зандманн, охоплюючи історію життя її матері, дідуся та бабусі. Усі дії в романі обертаються навколо Другої світової війни, а також трагічної загибелі судна „Вільгельм Густлофф”. Т. Дюкерс має на це свої причини – у одному своєму інтерв'ю вона розповідає:

Під час прибирання будинку моїх бабусі та дідуся я знайшла документи, які свідчили про те, що моя тітка і дядько спізнилися на корабель „Вільгельм Густлофф”, натомість втекли як біженці на військовому кораблі. І я все задаюся питанням, як їм це вдалося? Мої пошуки наштовхнули мене на те, що лише націонал-соціалісти мали привілеї щодо цього (Dückers 2009: с. 34).

Ці факти стали вирішальними у відтворенні авторкою сімейної/національної історії у літературному творі. Для Уве Тімма ключовим для написання роману став щоденник та листи його брата:

Перші записи у його щоденнику зроблені на початку року, з 14 лютого і закінчуються 6-го серпня 1943 року, за півтора місяця до поранення, за два з половиною місяця до смерті. Жодного дня не вилучено (Тимм 2013).

У цьому записничку лише короткі записи, які для брата здаються абсолютно звичайними, проте за ними криються натяки на жорстокі, страшні події, які автор-оповідач намагається розгадати та розтлумачити.

При деталізованому аналізі такого жанрового утворення, як генераційний роман, велику роль відіграють студії його змістоформальних чинників, а саме сюжету. Він, як правило, не ідентичний змісту, а є лише одним із чинників його формування. В основі сюжету генераційного роману лежить розповідь про родину, її покоління, які виступають протагоністами не лише сімейної, а й національної історії з власним колективним досвідом, моральними цінностями та таємницями. Тут надається слово кожному поколінню, яке по-своєму тлумачить події Другої світової війни, Голокосту, режиму націонал-соціалізму у Німеччині. Як і в будь-якому іншому художньому тексті, сюжет генераційного роману складається з важливих компонентів. В експозиції читач знайомиться з головними героями роману, місцем, часом та обставинами, в яких будуть розвиватись подальші події. Наступним обов'язковим елементом сюжетної композиції роману є зав'язка, тобто частина роману, яка описує виникнення конфлікту, який зумовлює розвиток наступних подій твору. Так, у генераційних романах один із головних героїв завжди натрапляє на загадкову знахідку з минулого – старий щоденник, листи, фотографії, камеру, валізу або ящики з мотлохом. Усі ці речі у творі насичені містичною та символічною силою, що приховує у собі таємницю минулого. Та зазвичай ця таємниця пов'язана з кривавим минулим німецького народу, з історією власної сім'ї, яку через табу приховували понад півстоліття. Ця знахідка наштовхує головного героя на думку, що він так мало знає про власну сім'ю, а тому своїм головним завданням вважає віднайдення правди – сімейної та національної. Відбувається аналіз вчинків попередніх поколінь та обставин, які зумовлювали їхню незрозумілу поведінку впродовж такого великого часового відрізка. Кульмінація у творі здебільшого відсутня, проте протягом цілого твору читач у напрузі разом з головним героєм наштовхуються на різні приголомшливі факти та матеріали з життя його сім'ї. Наприкінці роману головний герой

підбиває підсумки та подає свої роздуми стосовно того конфлікту, що змальовується у зав'язці.

Головна героїня твору „Небесні тіла” – Фрея Зандман – метеорологиня, яка усе своє життя присвятила дослідженню одного конкретного виду хмар „*Cirrus Perlucidus*”, що уособлює, крім наукових розвідок, і пошуки власної ідентичності та власної історії в контексті національного минулого. Для Фреї тема пережитого сімейного досвіду відіграє чи не найбільше значення у житті, особливо це стосується Другої світової війни та участі її предків у ній.

Будучи маленькою дівчинкою, вона не раз отримувала нечіткі та незрозумілі відповіді стосовно минулого своєї сім'ї. І ця дитяча допитливість переросла згодом у серйозний інтерес, особливо коли після смерті бабусі вона знаходить у її будинку ящик зі свастикою, а у ньому книгу А. Гітлера „*Mein Kampf*” та листи до Герінга, що свідчили про її націонал-соціалістичне минуле. Центральною в цьому контексті стає розповідь про корабель „Вільгельм Густлофф” та порятунок матері та бабці головної героїні від страшної смерті. Кульмінацією твору є момент, коли головна героїня дізнається, що чекає дитину. Усвідомлюючи, що вона носить у собі майбутнє життя, Фрея ставить перед собою завдання – розкрити всю правду, заповнити всі прогалини та лакуни забутої родинної історії та визначити своє місце в історії німецького народу:

...відколи я дізналась, що сама стану матір'ю, я часто думала про Ренату та Йохану. Є стільки всього незрозумілого, що воно не залишає мене в спокої... І я не знаю точно, звідки цей неспокій...можливо, це неусвідомлене нестримне бажання знати, у яке гніздо я приведу власне дитя (Dückers 2004).

А фінальним результатом її пошуків мав стати однойменний роман „Небесні тіла”, який вона планувала видати разом зі своїм братом Паулем, він завжди підтримував її у всьому. На думку головної героїні, родинні перекази важливих історичних подій, почуті від живих свідків, сьогодні мають велике значення. А тому їх обов'язково треба викласти на папір, аби ще раз підкреслити їхню

цінність, скинути тягар травматичного минулого та з впевненістю зазирнути у майбутнє.

У романі У. Тімма сюжет дещо схожий: після смерті своїх родичів автор-оповідач знаходить невелику коробочку з листами та щоденником свого старшого брата – 18-річного хлопця, який був добровольцем у військах СС, помер після ампутації обох ніг і був похований на військовому кладовищі в Україні. Спогади про власне дитинство, батьків і старшого брата переплітаються протягом усього роману. Письменник разом із читачем поринає у минуле, але водночас не залишає записи із братового щоденника. Цікаво, що лише в 2003 році, майже півстоліття по тому, як жахливі події пронеслися над Європою, У. Тімм наважується написати книгу, у якій дає відповідь на всі незрозумілі для себе питання: Чому брат добровільно пішов на фронт? Чому саме СС? Чи відчував він провину за свої вчинки? В яку саме історію вірили люди у міжвоєнний та повоєнний час, у тому числі його батько?

Прагнучи віднайти правду, автор знову і знову перечитував братів щоденник. Та, щоразу натрапляючи на одну і ту ж фразу, відкладав його у бік: „Зайняли плацдарм над Донцем. 75 м від мене Іван курить сигарети, відмінна мішень, пожива для мого МГ” (Тімм 2013). Уве не хоче виправдовувати брата чи захищати його. Він хоче лише знати, що керувало ним та іншими солдатами в складні моменти війни. Письменник наголошує, що воліє письмом наблизитись до своєї сім'ї, свого брата, бо для нього це є спробою зрозуміти та переосмислити те, що так довго утримувалось у пам'яті.

Коли ми говоримо про спосіб побудови сюжету генераційного роману, то можемо наголосити, що цьому жанровому різновиду властивий ахронологічний виклад фактів та подій. У такому випадку слід зазначити, що у генераційних романах важливими композиційними елементами виступатимуть своєрідні лакуни та пропуски. Це зумовлено, передусім, нечіткістю спогадів, браком документів чи інших архівних матеріалів. А таке фрагментарне поєднання різноманітних уривків тексту створює ефект монтажу. Це чітко спостерігаємо на прикладі роману „Небесні тіла”: текст складається з 24-х розділів, в яких головна героїня розповідає про себе та власну родину. У першому розділі йдеться про теперішнє

життя протагоністки та її власні переконання. У наступних розділах вона занурюється з головою у спогади, описує своє дитинство та юність. Попри це, у кожному розділі виринають і спогади інших членів сім'ї про події Другої світової війни, розповіді про минуле, внутрішні монологи. А в останніх частинах автор знову повертає читача у теперішнє. Тобто лінійності в оповідній структурі сюжету немає.

У творі „На прикладі мого брата” також не знаходимо лінійного викладу подій. Автор розпочинає роман з власних спогадів про старшого брата, потім часто звертається до записів його щоденника і задається різними провокуючими питаннями, а далі знову з головою занурюється у минуле. І так протягом цілого твору.

Можна стверджувати, що певною мірою композицію генераційного роману структурує сюжет, який часто доповнюється позасюжетними компонентами. Кожен зразок цього жанрового різновиду скомпонований належно з окремих елементів, має репрезентативну форму, а також наділений прийомом образотворення – метонімією, роль якої полягає у перетворенні звичайної інформації на художню. Це проявляється у символічному зображенні однієї сім'ї як частинки цілого німецького народу: „Обов'язок говорити про загальне та неминучість зробити це через особисте обґрунтовує символічність «кожної сім'ї» в літературі...” (Eichenberg 2009: с. 99). Отже, мовиться про застосування синекдохи, яка полягає у зображенні на прикладі історії однієї німецької родини історії цілого народу. У романі „Небесні тіла” Т. Дюкерс також метонімічно поєднала історію сім'ї головної героїні з історією цілої країни: „Ця одна, особлива родина представляє усі німецькі сім'ї, увесь народ” (Eichenberg 2009: с. 118). Практично у кожній німецькій сім'ї є невимовлені таємниці, пов'язані з режимом А. Гітлера та його наслідками, які покоління нащадків хочуть розтлумачити та проаналізувати. Так, Уве Тімм шукає сліпі плями власної сімейної історії в різних її аспектах і цим самим подає історію цілого народу. Це все для того, аби розібратись у минулому своєї країни, дати відповіді на деякі запитання та заповнити прогалини у пам'яті німецькомовного населення.

Важливими формальними чинниками генераційного роману також виступатимуть матеріали, з яких під час роботи над твором автори часто черпають інформацію – листи, особисті щоденники, фотографії, документи, газетні статті, перекази – це те, що складає основу даного роману. Більша частина цих документів стосується періоду Другої світової війни та повоєнного часу. Проте можемо сказати, що літературне письмо надає нові можливості прочитання документів минулого – детально описати певні події, доповнивши їх забутими або взагалі невідомими фактами, яких колись навіть і не помічали: „Завдяки вкрапленням елементів подібних матеріалів у літературному тексті стає зрозумілим, чому спогади чи бажання забути переслідували батьків чи інших членів сім'ї у повоєнний час та до сьогодні” (Eichenberg 2009: с. 36). Тобто усі ці джерела доповнюють, редагують та трансформують історію національну, зокрема й сімейну.

Літературознавиця А. Айхенберг у своєму дослідженні наводить низку аргументів щодо важливості архівних документів, усних переказів, записів із приватних щоденників та засобів масової інформації. Окрім цього, вагоме значення мають, на її думку, й усні перекази, легенди, міфи, літературні тексти, вірші, філософські вчення та предмети пам'яті, які переплітаються один з одним у генераційних романах. Автори текстів, як дослідники власної родинної історії, також часто звертаються до державних архівів, архівів різноманітних музеїв та церков. Така ретельна підготовка до написання тексту пояснюється лише одним – прагненням письменників якомога точніше задокументувати тісний зв'язок їхніх членів родини з націонал-соціалізмом. Відомо, що у повоєнний час питання війни, її наслідків та Голокосту не лише для Німеччини, але й цілої Європи стосувалось чи не кожного жителя німецької держави, а тому практично у всіх були таємниці, про які нагадував лише мотлох, захований на горищі та у глибоких шухлядах, та спогади, які затаїлися у далеких закутках людської пам'яті.

Доволі часто зустрічаємо у подібних романах фотографії, які виступають як візуальні медіа пам'яті: „Фотографії не брешуть, про події, що колись були. У них сплітається теперішнє і минуле...” (Barthes 2005: с. 86), пише у своїх дослідженнях Р. Барт.

На його думку, ніщо не може передати так детально правдивість та оригінальність, як фотокартка. У генераційних романах письменники по-різному працюють із таким видом документів. В одному випадку фотографії виступають як один із медіа, трансформований в оповідь, тобто у тексті автор лише посилається на фотографії як документи пам'яті. Як-от, наприклад, у романі Т. Дюкерс. Вже на початку твору можемо спостерігати, як оповідачка уміло описує свою сім'ю, зображену на фотокартці. Велике значення має фотографія молодого солдата – дідуся, яка постійно нагадувала всім про минулі часи, тобто у творі відбувається „візуалізація минулого через сімейні фотографії” (Eichenberg 2009: с. 130). Вони у творі виступатимуть „демонстраційним та доказовим матеріалом” (Eichenberg 2009: с. 130). У романі У. Тімма також зустрічаємо фотографії (приблизно 28 штук!) як засоби відновлення забутої сімейної пам'яті, оскільки саме вони, за словами А. Ассманн, постають „безпосереднім медіумом передачі минулого” (Assmann 1999: с. 114).

В іншому випадку письменники безпосередньо вводять у твір фотографії, які супроводжуються коментарями та описами. Ця ситуація наводить на думку, що фотографії за таких умов можуть виконувати різноманітні функції. На думку дослідниці А. Айхенберг, візуальні матеріали повинні „зображати та засвідчувати. Вони повинні бути для авторів та для читачів підтвердженням прочитаного...” (Eichenberg 2009: с. 49). Поруч з фотографіями у генераційних романах чітко відчитуються уривки із забутих особистих щоденників та листів попередніх поколінь, які „особливо розширяють горизонт таких романів та завдяки яким зображується не лише родина та відносини поколінь у ній, а й цілий народ у комплексі з суспільно-політичними подіями” (Eichenberg 2009: с. 59). Це означає, що такі тексти часто допомагають читачеві краще зрозуміти відносини між членами сім'ї, яка описується у генераційному романі, а також, як зафіксовані у листах чи щоденниках політичні та історичні події позначалися на стосунках між поколіннями однієї родини. Це ми можемо чітко відстежити у тексті роману „На прикладі мого брата” У. Тімма. Основним джерелом для автора є щоденник його старшого брата:

У його записах мова йде виключно про війну, про підготовку до самогубства і про різні способи його удосконалення шляхом застосування вогнемета, мін, навчальних стрільб. Інколи згадується вар'єте, інколи театр, інколи фільм, який він, можливо, переглянув у одному з фронтових кінотеатрів (Тимм 2013).

Такі записи допомагають читачеві, за словами М. Брауна, „реконструювати втрачену історію та осмислити незвідане минуле” (Braun 2007: с. 54), що для цього жанрового різновиду вкрай важливо.

Велике значення для побудови тексту генераційних романів мають також особисті спогади та сімейні перекази членів сім'ї. Останні зазвичай виступали реальними свідками подій, які мали стосунок до Другої світової війни та її кривавих наслідків. У Т. Дюкерс представники першого та другого поколінь протягом усього твору діляться власним досвідом і спогадами. Окрім цього, у тексті присутні безліч предметів пам'яті: листи, фотографії, листівки, книги, які представники покоління внуків – Фрея та Пауль – намагаються переосмислити:

А оскільки такого опрацювання у сім'ї уникали, то після смерті бабусі та дідуся головна героїня твору і її брат буквально були подавлені всіма цими предметами. Вони намагалися всю цю інформацію належно дослідити й упорядкувати (Koch and Vogel 2007: с. 300).

Підсумком їхніх аналізів мала стати однойменна книга, присвячена історії сім'ї та німецького народу. Наявність таких сімейних архівних джерел дозволяє створити часову та просторову перспективу на минуле, сформувані композицію роману, побудовану за телескопічним принципом. Тобто читач у романі наче під збільшеним склом розглядає та відчитує те, чого на сторінках підручників з історії немає. Так само і в романі У. Тімма спогади старшого покоління, а саме батьків оповідача, допомагають авторові створити повноцінну картину минулого. Завдяки таким сімейним спогадам і внаслідок автобіографічності оповіді роману по-новому визначається й власне ставлення оповідача до попередніх поколінь.

Особливістю генераційних романів є їхня „гібридність” (Eichenberg 2009: с. 62). Тобто письменники не обмежуються сімейним архівом, а доповнюють та перевіряють свої тексти історичними документами. Це означає, що для розгляданого жанрового різновиду характерна наукова достовірність, а це в свою чергу дозволяє письменникам більш об’єктивно описати літературних персонажів у своєму романі. А. Айхенберг зазначає із цього приводу: „для даного типу літературних текстів – генераційних романів, така особливість є новим елементом в оповідній структурі твору, завдяки якому автори, в муках вини та сорому, можуть відпустити собі ці гріхи” (Eichenberg 2009: с. 62). У романі „Небесні тіла” твердження, переважно задокументовані в історичних архівах, вливаються в потік думок головних і другорядних героїв роману або зустрічаються як цитати, доповнюючи та уточнюючи літературний текст. В У. Тімма в тексті активно використовуються фрагменти документів та різноманітних засобів масової інформації, праця американського історика Крістофера Браунінга про звірства 101-го резервного поліцейського батальйону „Абсолютно нормальні солдати” (Browning 1992) в Польщі та виступи німецьких генералів. Це все доповнює твір достовірними історичними фактами про період панування нацистського режиму в Німеччині.

Беручи до уваги все вищесказане, можемо віднести такий тип твору до ряду історіографічного письма. На таку думку нас наштовхує наявність у тексті великої кількості цитувань реальних джерел, правдивих свідчень та матеріалів. А власні сімейні спогади авторів утверджуються як елементи автобіографічності, які в свою чергу поєднують у собі фактуальне і фікціональне. У романі „Небесні тіла” завважуємо й такі елементи. Це підтверджує і сама авторка: „В основі роману – історія втечі – є автобіографічною” (Dückers 2002). Так, у творі розкриваються спогади про те, як 5-річна мати Фреї з її бабусею не потрапили на судно, яке потім потонуло від бомбардування російських військ під час Другої світової війни. Причиною їхнього спасіння став нацистський жест-привітання, який маленька дівчинка адресувала солдатові, що пропускав мирних людей на борт іншого корабля. Ці події авторка описала з правдивих фактів життя її тітки і дядька, які

спізналися на корабель „Вільгельм Густлофф”, натомість втекли як біженці на військовому кораблі.

Роман „На прикладі мого брата” ми також відносимо до автобіографічного письма. У одному з інтерв'ю письменник зазначив: „Я не міг уявити собі те, як я маю вигадати своїх батьків. Я хотів чітко розділити видумку і те, що було насправді... я намагався з усіх сил” (Bartels 2003). Окрім цього, неодноразово наголошував, що твір – це „автобіографічний текст” (Bartels 2003). У романі, як і в інших генераційних романах, риси фактуальності можна простежити у вкрапленнях у тексті різноманітних офіційних і неофіційних документальних джерел мемуарного і автобіографічного характеру, „метою яких є у виразненні авторської оповіді, підтвердження слів автобіографа авторитетними документами, ілюстрація певних положень і таке інше” (Черкашина 2015: с. 169). А на думку Д. Кона, письменники можуть опрацювати документальні матеріали лише як письменники, не як історики (Cohn 1990: с. 781). Окрім цього, письменникам задля повної картини у романі бракує спогадів та історичних джерел. У такому випадку вони вдаються до застосування елементів фікціональності. Це частіше простежується у творчості письменників *покоління внуків*. Так, Т. Дюкерс через велику часову дистанцію, що утворилася між нею та подіями Другої світової війни, брак фактів та документів або відсутність свідків тих подій, вдавалася задля зображення повної картини роману до застосування елементів фікціонального. Так вона створює діалоги між головними героями, описує зовнішній вигляд, одяг чи інтер'єр будинку.

Іншою важливою ознакою історіографічного письма є форма ставлення оповідача до художнього світу, яка характеризується об'єктивністю оповіді. Вона проявляється, перш за все, у манері ставлення автора до героїв. Він на відстані працює з ними, не надає перевагу комусь із них, не захищає нікого та не звинувачує. Таке ставлення до протагоністів роману пов'язане з „можливими ... змінами розповідних рівнів” (Eichenberg 2009: с. 102). Це пояснюється роллю наратора в генераційному романі. Зазвичай оповідь ведеться від імені гомодієгетичного наратора в теперішньому часі, який присутній в тесті і є учасником подій. У романі „На прикладі мого брата” присутній саме такий

Я-оповідач, який розповідає про власне життя та сім'ю. Проте дуже часто з'являється всезнаючий наратор, який перебуває поза оповіддю: „Юнак прийшов надто пізно і забув принести те, що мав купити” (Тимм 2013). Стає зрозумілим, що письменник тут описує самого себе, і тим самим зближує дистанцію між Я-оповідачем, який колись прийшов надто пізно, і письменником, який зараз пише власну сімейну історію.

У романі „Небесні тіла” оповідь ведеться від імені головної героїні Фреї Зандман, яка постійно бере участь у дії роману. Проте наявні частини тексту, коли вона гетеродієгетично розповідає про власні спогади чи спогади старших родичів, відсилаючи читача у минуле, та постає як оповідач, що перебуває поза дією, „яка мала місце ще у воєнні та повоєнні часи” (Eichenberg 2009: с. 102).

Це пояснюється іншим важливим елементом композиційної побудови генераційного роману – грою з перспективою оповіді. Оскільки у такому романі можуть наводитися цитати з різноманітних документів, уривки з радіопередач та інших книг, спогади головних героїв, можемо стверджувати про поліфонію думок та голосів у творі. Тобто події, які описуються у романі, можуть подаватися з погляду різних дійових осіб: „А ці перспективи є різноманітними ідеологічно, просторово, темпорально, перцептивно, а також на мовному рівні” (Eichenberg 2009: с. 104). У своєму романі Уве Тимм це все показує на прикладі речень, виділених *курсивом*: „У цьому і вбачається різниця між своїм і чужим” (Aspeslagh 2010: с. 9). У тексті роману ми це простежуємо на прикладі відтворення спогадів матері чи батька головного героя. У Т. Дюкерс зміна оповідних рівнів також простежується у спогадах матері, бабусі чи дідуся головної героїні, які переповідають свою історію з власної перспективи. Варто згадати, що обидва письменники часто вдаються до зміни часу в тексті, коли говорять про своє дитинство, юність чи зрілість. Про роман Т. Дюкерс писали: „Частини твору формують аналепсис – оповідачка переповідає історії з власного дитинства та юності та вплітає їх у розповіді з недавнього минулого” (Eichenberg 2009: с. 288). Тобто авторка у творі часто повертається назад, у минуле, яке стосується теперішнього. Це доволі часто зумовлює зміну часу та простору у творі. Наприклад, коли головна героїня відправляється з

матір'ю у Польщу в пошуках втрачених спогадів та потрібних матеріалів про націонал-соціалістичне минуле своїх предків.

Питання складу дійових осіб роману також відіграє велику роль. У генераційному романі час оповіді охоплює кілька поколінь і авторське „Я” інтегрується у складні сімейні взаємовідносини, що допомагає йому зрозуміти своє походження та віднайти власну ідентичність. Це в свою чергу актуалізує таке поняття, як „комунікативна пам'ять” поколінь. На думку А. Ассманн, ця пам'ять існує протягом життя трьох поколінь: діти – батьки – діди і триває 80–100 років. У даному випадку мають місце спогади, що формуються очевидцями тієї чи іншої події на підставі їхньої біографії, власного досвіду та комунікації, і яка триває, як вже зазначалося, лише впродовж життя наступних трьох або чотирьох поколінь. У творах У. Тімма та Т. Дюкерс це ж найкраще розкривається на прикладі сім'ї, де головними героями виступають представники кількох поколінь. У першому випадку маємо три покоління письменницької родини. Перше покоління – матір і батько – покоління, що „замовчувало та не помічало” і на якому лежить найбільша провина. Уве прагне справедливості та демонструє всі непривабливі сторони членів своєї родини, навіть не шкодуючи рідної матері – найдобрішої жінки у його житті. Батько Уве, колишній військовий, і як згадує сам автор: „...я не пам'ятаю, щоб батько коли-небудь відчував почуття провини” (Тимм 2013). Брат – представник другого покоління, покоління тих, хто розумів та знав усю правду, але всупереч історичним та політичним обставинам не зміг відкрити всі таємниці. Карл Гайнц Тім, 18-річний високий блондин з голубими очима, вступає під час Другої світової війни у дивізію СС „Мертва голова”. У. Тім – представник третього покоління, яке хоче викрити все недоказане. Чому брат і Уве не належать до одного покоління? Справа в тім, що письменник почав писати лише у 63 роки, будучи зрілим та досвідченим. Велика різниця у віці між ним і братом також відіграла значну роль, і саме ця часова дистанція дозволила Уве бути більш об'єктивним.

У романі „Небесні тіла” також зображено три покоління однієї сім'ї. Перше покоління – дідусь Макс і бабуся Йохана – представники покоління учасників Другої світової війни, яким було

властиве постійне заперечення причетності до вчинення злочинів при політичному режимі. Бабуся завжди неохоче розповідала про минуле, а час, проведений у *Союзі німецьких дівчат*, був найкращим періодом у її житті. Для дідуся на першому місці були спогади про російський фронт, на якому він втратив ногу під час бойових дій Другої світової війни. Друге покоління, батьки Фреї – Філіп і Рената – покоління, яке характеризується „сильною емоціональною прив’язкою до минулого та конфліктними відносинами зі своїми батьками” (Gülcher 2014: с. 205). Ці непорозуміння виникали зазвичай у спірних питаннях щодо Голокосту та націонал-соціалізму, а особливо, коли їхні об’єктивні твердження зустрічалися з суб’єктивними спогадами першого покоління. Насамперед це стосується матері головної героїні, яка страждала через те, що „без вини була винною” (Gülcher 2014: с. 205), тобто відчувала на собі тягар попереднього покоління за скоєні важкі злочини. Третє покоління представляє покоління внуків – головна героїня Фрея та її брат Пауль, які ще з дитинства відзначалися допитливістю. А дідусів протез на нозі, як „символ всюдисущої історії” та минулого, став для них головною темою життя, з якою вони хотіли конструктивно розібратись.

Отже, на зламі ХХ–ХХІ століть у німецькомовній літературі спостерігаємо появу нового художнього утворення – генераційного роману, який формується як жанровий різновид сімейного роману. Як і будь-який інший літературний твір, генераційний роман характеризується особливими структурними елементами, які постають його формотвірними чинниками. Проаналізувавши найяскравіші зразки цього жанрового різновиду – романи „На прикладі мого брата” Уве Тімма та „Небесні тіла” Тані Дюкерс, зазначимо, що згадані тексти характеризуються низкою важливих формотворчих чинників, які формують його композицію. Серед таких можемо виокремити хронологічний виклад фактів та подій, фрагментарність, наявність безлічі позасюжетних компонентів, присутність гомодієгетичного наратора, автобіографічність, гру з перспективою та зміну рівнів оповіді і, найголовніше, присутність у творі особливого складу дієвих осіб – принаймні трьох поколінь однієї сім’ї, яка, за принципом метонімії, уособлюватиме цілий народ.

- Гречешнюк, О. (2018). Роман Уве Тімма „На прикладі мого брата” як генераційний роман. *Сучасні літературознавчі студії*, № 15, с. 63–69.
- Тимм, У. (2013). *На примере брата*. Пер. с нем. Михаила Рудницкого. Москва : Текст, 156 с. URL : <https://www.e-reading.club/bookreader.php/1033320/uve-timm-na-primere-brata.html> (дата звернення: 1 червня 2020).
- Феев, Х.-Й. (2018). Осмысление истории – вопрос прошлого или будущего?. *Отношение к прошлому. Осмысление Германией двух ее диктатур*. Москва : Политическая энциклопедия. с. 63–74.
- Черкашина, Т. (2015). Співвіднесення фактуального та фікціонального в жанрах автобіографічного письма. *Філологічні трактати*, № 4, с. 167–174.
- Aspeslagh, M. (2010). „*Kein Anfang ohne Gedächtnis. Kein Gedächtnis ohne Erzählen.*“ *Eine Untersuchung des Problems der zuverlässigen Erinnerung in Timms Erinnerungsbüchern Am Beispiel meines Bruders und Der Freund und der Fremde*. Diss. Universität Gent, 78 S.
- Assmann, A. (1999). *Erinnerungsräume: Formen und Wandlungen des kulturellen Gedächtnisses*. München : C. H. Beck Verlag, 424 S.
- Assmann, A. (2006). *Der lange Schatten der Vergangenheit. Erinnerungskultur und Geschichtspolitik*. München : C. H. Beck Verlag, 320 S. <https://doi.org/10.17104/9783406622625>
- Bartels, G. (2003). „Ich wollte das in aller Härte”. Ein Interview mit dem Schriftsteller Uwe Timm über sein Buch „Am Beispiel meines Bruders”. *Tageszeitung*, 13.09. S. 17–18. URL : <https://taz.de/!711103/> (дата звернення: 7 червня 2020).
- Barthes, R. (2005). *Die Helle Kammer*. Frankfurt am Main : Suhrkamp Verlag GmbH, 137 S.
- Braun, M.(2007). Die Leerstellen der Geschichte. *Erinnern, Vergessen, Erzählen: Beiträge zum Werk Uwe Timms*. Göttingen : Wallstein Verlag, S. 53–67.
- Browning, C. (1992). *Ordinary men: Reserve Police Battalion 101 and the Final Solution in Poland*. New York : HarperCollins, 213 p.
- Cohn, D. (1990). Signposts of Fictionality: A Narratological Perspective. *Poetics Today*, no. 11/4, pp. 775–804. <https://doi.org/10.2307/1773077>
- Dückers, T. (2002). Spuren suchen. „Fehlt” die NS-Zeit in den Romanen der „Enkelgeneration”? *Papier für neue Texte*, № 29, S. 53–56.
- Dückers, T. (2004). *Himmelskörper*. Berlin : Aufbau, 319 S.
- Eichenberg, A. (2009). *Familie – Ich – Nation: narrative Analysen zeitgenössischer Generationenromane*. Göttingen : V&R unipress, 187 S.
- Friedhelm, M. (2010). Literatur als Erinnerungsmedium: Nationalsozialismus und Holocaust in der deutschsprachigen Gegenwartsliteratur. *Revista de Filologia*, № 3, S. 181–193.
- Galli, M. und Costalgi S. (2010). Chronotopoi. Vom Familienroman zum Generationenroman. *Deutsche Familienromane: literarische Genealogien*

- und internationaler Kontext*. München : Wilhelm Fink, S. 7–20. URL : http://www.academia.edu/665583/Chronotopoi_Vom_Familienroman_zum_Generationenroman (дата звернення: 1 липня 2020). https://doi.org/10.30965/9783846750025_002
- Gülcher, N. (2014). *Zwischen Kontinuität und Bruch. Generationenverhältnisse in der deutschsprachigen Literatur nach 1945*. Diss. Freie Universität Berlin, 245 S.
- Haberl, T. (2003). Meine Version ist die richtige. *Berliner Zeitung*, 22./23.03. URL : <http://web475.cyberwebserver-17.de/wp-content/uploads/2010/03/BERLINER.pdf> (дата звернення: 15 червня 2020).
- Hansen, L. M. (2016). *Memory on the move: transnational travel in post -1989 German literature*. Diss. University of Illinois, Urbana-Champaign, 238 S.
- Jaspers, K. (1946). *Die Schuldfrage*. Heidelberg : Lambert Schneider, 304 S.
- Koch, L. and Vogel, M. (2007). Krieg und Nationalsozialismus als Familientabu in Tanja Dückers' Generationenroman *Himmelskörper*. *Imaginäre Welten im Widerstreit: Krieg und Geschichte in der deutschsprachigen Literatur seit 1900*. Würzburg : Verlag Königshausen & Neumann, S. 286–303.
- Langenhorst, G. (1994). „Vatersuche“ in deutschen Romanen der letzten 20 Jahre. Zur Renaissance eines literarischen Urmotivs. *Literatur für Leser*, № 1, S. 23–35.
- Milone, G. (2012). Wechselspiel von Fiktionalität und Faktualität in Uwe Timms „Am Beispiel meines Bruders“. *Anuari de Filologia. Literatures Contemporaries*, № 2, S. 69–86.
- Nagy, H. (2012). *Immer wieder Familie. Familien- und Generationenromane in der neueren Literatur*. Innsbruck : Studien Verlag, 200 S.
- Neuschäfer, M. (2013). *Das bedingte Selbst. Familie, Identität und Geschichte im zeitgenössischen Generationenroman*. Berlin : epubli GmbH, 452 S.
- Ogunniran, P. A. (2007). *Vergangenheitsbewältigung- und Aufarbeitung. Der Verlorene, Am Beispiel Meines Bruders Und Pawels Briefe*. Diss. Electronic Theses and Dissertations. University of Mississippi. URL : <https://egrove.olemiss.edu/etd/699> (дата звернення: 7 червня 2020).

FORMBILDENDE ELEMENTE DER GENERATIONENROMANEN (AM BEISPIEL DER ROMANEN „HIMMELKÖRPER“ VON T. DÜCKERS UND „AM BEISPIEL MEINES BRUDERS“ VON U. TIMM)

Olya Hrecheshnyuk

orcid.org/0000-0002-5092-0097

hrecheshnyukolya@i.ua

Lehrstuhl für Weltliteratur

Nationalen Ivan-Franko-Universität Lwiw

Universytetska StraÙe, 1, 79000, Lwiw, Ukraine

Abstract. Der Aufsatz präsentiert die Erforschung von formbildenden Elementen der Generationenromanen. Im Laufe der Analyse werden die berühmtesten Beispielen der modernen deutschsprachigen Literatur studiert, und zwar die Romane „Himmelskörper“ von T. Dückers und „Am Beispiel meines Bruders“ von U. Timm. Im Aufsatz wird eine Reihe von literaturkritischen Werken (von A. Eichenberg, F. Eigler, M. Neuschäfer, M. Hielscher, A. Assmann u. a.) untersucht und gezeigt, dass die Generationenromane aus einer Menge von spezifischen formbildenden Merkmalen bestehen. Das sind: insbesondere Komposition (fragmentarische Struktur, achronologische Handlung, die Stellung von Erzähler (der homodiegetische Narrator), autobiographisches Element, Figurenkonstellation (mindestens drei Generationen einer Familie) u. a. Außerdem werden außertextliche Bezüge – gesellschaftliche und politische Situation des XX–XXI Jh. untersucht. Die wissenschaftliche Erforschung wird auf strukturtypologischen und komparativen Methoden basiert. Als Schlussfolgerungen werden die formbildenden Hauptmerkmale eines Generationenromans festgestellt. Darin besteht die Aktualität des vorliegenden Artikels.

**FORM-BILDING FACTORS OF THE GENERATIONAL NOVEL
(BY THE EXAMPLE OF NOVELS “HEAVENLY BODIES” BY
T. DÜCKERS AND “IN MY BROTHER'S SHADOW” BY U. TIMM)**

Olya Hrecheshnyuk

orcid.org/0000-0002-5092-0097

hrecheshnyukolya@i.ua

Department of World Literature

Ivan Franko National University of Lviv

Universytetska Street, 1, 79000, Lviv, Ukraine

Abstract. The article deals with the problem of the form-bilding factors of the generational novel by the example of the most popular novels of the modern German literature (“Heavenly bodies” by T. Dückers and “In my brother’s shadow” by U. Timm). At the beginning of 21th century the question about the nature of a generational novel, as a specific kind of the family novel, is the most discussed among the specialists in literature. The work is based on research of the important works of famous scientists (A. Assmann, A. Eichenberg, M. Neuschäfer and other). The research demonstrates, that the most significant poetical details of this genre variety apply to its composition. The results of the research show that all generational novels have special structural elements, which are its form-bilding factors (specific composition form, position of the narrator, characters and other). The paper is based on structurally-typological and comparative approaches, which help to reveal the specificity of the generational novel as a genre variety. Scientific

novelty contains the try to describe the features of the poetics of the generational novel in the modern German literary process. Despite the actuality of such problem of the generational novel and the existing works this theme is analyzed only a little. That is the reason for research on this topic.

Keywords: generational novel; genre; form-bilding factors; composition; T. Dückers; U. Timm).

References

- Hrecheshnyuk, O. (2018). Roman Uve Timma “Na prykladi moho brata” iak heneratsiinyi roman [Uwe Timm's novel “In my brother’s shadow” as a generational novel]. *Suchasni literaturoznavchi studii*, no. 15, pp. 63–69. (in Ukrainian).
- Timm, U. (2013). *Na primere brata* [In my brother’s shadow]. Moscow : Tekst, 156 p. (in Russian) URL : <https://www.e-reading.club/bookreader.php/1033320/uve-timm-na-primere-brata.html> (accessed: 1 June 2020).
- Veen, H.-J. (2018). Osmyslenie istorii – vopros proshlogo ili budushchego? [Understanding of history – the question of the past or future?]. *Otnoshenie k proshlomu. Osmyslenie Germaniej dvuh ee diktatur*. Moscow : Politicheskaja entsiklopediia, pp. 63–74. (in Russian).
- Cherkashyna, T. (2015). Spivvidnesennia faktual'noho ta fiktsional'noho v zhanakh avtobiohrafichnoho pys'ma [Correlation of factuality and fiction in genres of the autobiographical writing]. *Filolohichni traktaty*, no. 4, pp. 167–174. (in Ukrainian).
- Aspeslagh, M. (2010). „*Kein Anfang ohne Gedächtnis. Kein Gedächtnis ohne Erzählen.*“ *Eine Untersuchung des Problems der zuverlässigen Erinnerung in Timms Erinnerungsbüchern Am Beispiel meines Bruders und Der Freund und der Fremde*. Diss. Universität Gent, 78 S.
- Assmann, A. (1999). *Erinnerungsräume: Formen und Wandlungen des kulturellen Gedächtnisses*. München : C. H. Beck Verlag, 424 S.
- Assmann, A. (2006). *Der lange Schatten der Vergangenheit. Erinnerungskultur und Geschichtspolitik*. München : C. H. Beck Verlag, 320 S. <https://doi.org/10.17104/9783406622625>
- Bartels, G. (2003). „Ich wollte das in aller Härte“. Ein Interview mit dem Schriftsteller Uwe Timm über sein Buch „Am Beispiel meines Bruders“. *Tageszeitung*, 13.09. S. 17–18. URL : <https://taz.de/!711103/> (accessed: 7 June 2020).
- Barthes, R. (2005). *Die Helle Kammer*. Frankfurt am Main : Suhrkamp Verlag GmbH, 137 S.
- Braun, M.(2007). Die Leerstellen der Geschichte. *Erinnern, Vergessen, Erzählen: Beiträge zum Werk Uwe Timms*. Göttingen : Wallstein Verlag, S. 53–67.
- Browning, C. (1992). *Ordinary men: Reserve Police Battalion 101 and the Final Solution in Poland*. New York : HarperCollins, 213 p.

- Cohn, D. (1990). Signposts of Fictionality: A Narratological Perspective. *Poetics Today*, no. 11/4, pp. 775–804. <https://doi.org/10.2307/1773077>
- Dückers, T. (2002). Spuren suchen. „Fehlt“ die NS-Zeit in den Romanen der „Enkelgeneration“? *Papier für neue Texte*, № 29, S. 53–56.
- Dückers, T. (2004). *Himmelskörper*. Berlin : Aufbau, 319 S.
- Eichenberg, A. (2009). *Familie – Ich – Nation: narrative Analysen zeitgenössischer Generationenromane*. Göttingen : V&R unipress, 187 S.
- Friedhelm, M. (2010). Literatur als Erinnerungsmedium: Nationalsozialismus und Holocaust in der deutschsprachigen Gegenwartsliteratur. *Revista de Filologia*, № 3, S. 181–193.
- Galli, M. und Costalgi S. (2010). Chronotopoi. Vom Familienroman zum Generationenroman. *Deutsche Familienromane: literarische Genealogien und internationaler Kontext*. München : Wilhelm Fink, S. 7–20. URL : http://www.academia.edu/665583/Chronotopoi_Vom_Familienroman_zum_Generationenroman (accessed: 1 July 2020). https://doi.org/10.30965/9783846750025_002
- Gülcher, N. (2014). *Zwischen Kontinuität und Bruch. Generationenverhältnisse in der deutschsprachigen Literatur nach 1945*. Diss. Freie Universität Berlin, 245 S.
- Haberl, T. (2003). Meine Version ist die richtige. *Berliner Zeitung*, 22./23.03. URL : <http://web475.cyberwebserver-17.de/wp-content/uploads/2010/03/BERLINER.pdf> (accessed: 15 June 2020).
- Hansen, L. M. (2016). *Memory on the move: transnational travel in post -1989 German literature*. Diss. University of Illinois, Urbana-Champaign, 238 S.
- Jaspers, K. (1946). *Die Schuldfrage*. Heidelberg : Lambert Schneider, 304 S.
- Koch, L. and Vogel, M. (2007). Krieg und Nationalsozialismus als Familientabu in Tanja Dückers' Generationenroman *Himmelskörper*. *Imaginäre Welten im Widerstreit: Krieg und Geschichte in der deutschsprachigen Literatur seit 1900*. Würzburg : Verlag Königshausen & Neumann, S. 286–303.
- Langenhorst, G. (1994). „Vatersuche“ in deutschen Romanen der letzten 20 Jahre. Zur Renaissance eines literarischen Urmotivs. *Literatur für Leser*, № 1, S. 23–35.
- Milone, G. (2012). Wechselspiel von Fiktionalität und Faktualität in Uwe Timms „Am Beispiel meines Bruders“. *Anuari de Filologia. Literatures Contemporaries*, № 2, S. 69–86.
- Nagy, H. (2012). *Immer wieder Familie. Familien- und Generationenromane in der neueren Literatur*. Innsbruck : Studien Verlag, 200 S.
- Neuschäfer, M. (2013). *Das bedingte Selbst. Familie, Identität und Geschichte im zeitgenössischen Generationenroman*. Berlin : epubli GmbH, 452 S.
- Ogunniran, P. A. (2007). *Vergangenheitsbewältigung- und Aufarbeitung. Der Verlorene, Am Beispiel Meines Bruders Und Pawels Briefe*. Diss. Electronic Theses and Dissertations. University of Mississippi. URL: <https://egrove.olemiss.edu/etd/699> (accessed: 7 June 2020).

Suggested citation

Hrecheshnyuk, O. (2020). Formotvorchi chynnyky heneratsiinoho romanu (na prykladi romaniv T. Diukers “Nebesni tila” ta U. Timma “Na prykladi moho brata”) [Form-Bilding Factors of the Generational Novel (by the example of novels “Heavenly bodies” by T. Dückers and “In my brother's shadow” by U. Timm)]. *Pitannâ literaturoznavstva*, no. 102, pp. 88–111. (in Ukrainian). <https://doi.org/10.31861/pytlit2020.102.088>

Стаття надійшла до редакції 15.11.2020 р.

Стаття прийнята до друку 17.12.2020 р.